

Juliusz PIWOWARSKI, Lucyna STANEK
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego
i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie

SOCJOLOGIA BEZPIECZEŃSTWA I JEJ ZWIĄZKI Z INNYMI NAUKAMI SPOŁECZNYMI

STRESZCZENIE

W artykule autorzy odnoszą się do socjologii jako jednej z dominujących w obszarze nauk społecznych dyscyplin. Socjologia jest nauką o społeczeństwie i jego rozwoju, zdarzeniach, zjawiskach społecznych oraz o procesach społecznych, która w swoim tradycyjnym ujęciu opisywała całe *społeczeństwo*. Jak zauważono, współczesna perspektywa socjologiczna – oprócz badania społeczeństwa – zajmuje się i poddaje eksploracji teoretycznej oraz empirycznej związku oraz relacje jakie zachodzą między jednostką ludzką a innymi kategoriami społecznymi. Tym samym *bezpieczeństwo* i związane z nią kwestie stawiane na gruncie *nauk społecznych* stają się źródłem analizy teoretycznej i praktycznej w perspektywie nie tylko socjologicznej, ale także również filozoficznej, psychologicznej, politologicznej, militarnej, jak również prakseologicznej. Dokonanie przeglądu różnych teorii i orientacji socjologicznych pozwala na konstatację, że rozwój tej dyscypliny jest obecnie ukierunkowany na utrzymywanie badawczej współpracy socjologów i przedstawicieli innych dyscyplin z obszaru *nauk społecznych* z badaczami problemów *bezpieczeństwa*.

Słowa kluczowe:

nauki społeczne, socjologia, socjologia bezpieczeństwa, bezpieczeństwo, kultura bezpieczeństwa

Socjologia wyodrębniła się z obszarów *nauk społecznych* i *nauk humanistycznych* – głównie z filozofii. Dawniej uważano, że precyzyjna definicja, określająca przedmiot badań, zakres problematyki i stosowne dla niej metody, stanowią zasadniczy warunek, jaki powinien zostać spełniony dla uzasadnienia jej autonomii, jako dyscypliny naukowej.

Współcześnie postrzega się tę kwestię już nieco inaczej. Obecnie

badacze, a zwłaszcza w *naukach o bezpieczeństwie* (i naukach pomocniczych), dążą do transdyscyplinarnej integracji różnych dziedzin i gałęzi naukowych. Szczególnie mocno i wyraźnie zaznacza się ta tendencja w obszarze nauk społecznych, do których zalicza się też dyscyplinę badań określaną, jako nauki o bezpieczeństwie. Współcześni przedstawiciele kręgów badaczy z obszaru *nauk społecznych* są bardziej skłonni stosować zasadę przybliżania (interdyscyplinarność), a nawet przenikania się nurtów badawczych (transdyscyplinarność), dążąc w ten sposób bardziej do holistycznego powiązania dyscyplin naukowych, niż do przeważającego dawniej mechanicznego separowania dyscyplin naukowych¹. Dzisiaj dominuje w nauce tendencja do kompleksowego, wszechstronnego badania zdarzeń, zjawisk i procesów życia zbiorowego ludzi, do łącznego badania z punktu widzenia kilku dyscyplin naukowych.

„Socjologia miała dostarczać klucza do zrozumienia wszelkich zjawisk społecznych. Oczekiwano nawet od niej rozwiązania problemów filozoficznych. Jakkolwiek te oczekiwania były mocno wygórowane, trudno zaprzeczyć, iż wniesienie do niektórych dyscyplin socjologicznego punktu widzenia okazało się (...) płodne”².

A zatem pytanie o granice w różnych naukach z *obszaru nauk społecznych*, o linie demarkacyjne, które je od siebie oddzielają wydaje się być obecnie nieuzasadnione. Postawienie takiej tezy wynika z faktu wzajemnego przenikania się poszczególnych dyscyplin naukowych, które przedmiotem swoich badań uczyniły rozwój społeczny i ludzkie działanie³.

Dotyczy to zwłaszcza takich nauk jak socjologia wraz z jej subdyscypliną jaką, jest socjologia bezpieczeństwa, psychologia społeczna, filozofia oraz filozofia bezpieczeństwa i, jak się coraz częściej wskazuje, antropologia społeczna i towarzysząca jej antropologia bezpieczeństwa. W kontekście powyższych rozważań Grażyna Woroniecka i Magdalena Łukasik dowodzą, że

¹ W. Billig, *Integracja i specjalizacja w nauce*, [w:] „Przegląd Kulturalny” 1962, Nr 22.

² J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

³ *Działanie* – rodzaj ludzkiego postępowania, z którym *podmioty* będące ich autorami kojarzą określony *sens*, mając dla *podmiotu bezpieczeństwa* pewne znaczenie; na takie ujęcie pojęcia *działanie* wskazał Max Weber, skutkiem czego dziś jest to jedno z elementarnych pojęć w socjologii; „*Działanie* oznacza ludzkie zachowanie (zewnętrzny lub wewnętrzny czyn, zaniechanie lub znoszenie), jeśli i o ile [*podmiot*] działający (...) wiąże z nim pewien subiektywny *sens*”, tak definiuje *działanie* Max Weber w swym dziele *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 6.

„(...) płynność i przenikanie się, procesualność i sprawczość, to pojęcia znoszące dawne granice w imię poznania”⁴.

Socjologia jest nauką o społeczeństwie i jego rozwoju, zdarzeniach, zjawiskach społecznych oraz o procesach społecznych, która w swoim tradycyjnym ujęciu opisywała całe *społeczeństwo*. Natomiast współczesna perspektywa socjologiczna – oprócz badania społeczeństwa – zajmuje się i poddaje eksploracji teoretycznej oraz empirycznej związku oraz relacje jakie zachodzą między jednostką ludzką a innymi kategoriami społecznymi.

Wobec powyższego, socjologię podobnie jak psychologię społeczną interesują takie cechy człowieka, które predestynują go do wchodzenia w interakcje z innymi jednostkami ludzkimi oraz z mniejszymi i większymi grupami społecznymi. Jest to zatem nauka stanowiąca swoistą płaszczyznę nieustającej aktywności człowieka, która konfrontuje odziedziczony dorobek tradycyjnej teorii socjologicznej z pojawiającymi się podczas rozwoju oraz zmiany społecznej nowymi obiektami badawczymi. Konfrontacja ta dostarcza badaczowi wiedzy wzbogaconej o nowe idee, treści i orientacje teoretyczne, które z kolei implikują pojawienie się nowych weryfikujących je metod badawczych.

Socjologowie muszą interesować się także osiągnięciami przedstawicieli innych dyscyplin naukowych. Z korzyścią dla dzisiejszego rozwoju *nauk społecznych*, dziewiętnastowieczni twórcy socjologii byli ludźmi o gruntownym humanistycznym wykształceniu i otworzyli oni bardzo szeroko granice naukowych eksploracji socjologicznych. Pomimo faktu, że socjologowie starali się ściśle określić zakres swoich badań, wcale nie znaczy, że te dziedziny, gdzie różne nauki społeczne się spotykają, zazębiają się i nawzajem uzupełniają, straciły swoją doniosłość. Wręcz przeciwnie, jak wskazuje historia nauk – nie tylko społecznych – na tych właśnie „łączeniach” i przecięciach powstają bardzo interesujące i płodne w ich utylitarne efekty, transdyscyplinarne teorie.

Tym, co odróżnia socjologię od innych nauk społecznych, jest charakterystyczne tylko dla niej poszukiwanie praw zjawisk zachodzących „między ludźmi”, badanie struktur, to znaczy praw wzajemnego przyporządkowania sobie ludzi w zbiorowościach społecznych, praw przyporządkowania elementów składowych zbiorowości społecznej, jako pewnej organicznej całości. Są ponadto prowadzone na tym polu ciągłe poszukiwania dotyczące sił społecznych przejawiających się we wszystkich dziedzinach wspólnotowego

⁴ Cytowany fragment tekstu dotyczy dychotomii takich nauk jak socjologia i antropologia, ale z pewnością można je odnieść do płynnych granic wielu nauk G. Woroniecka, M. Łukasik, *Znikające różnice. Relacje między socjologią i antropologią kulturową w świetle teorii systemów Niklasa Luhmanna*, [w:] „Przegląd Socjologii Jakościowej”, (2013), t. 9, nr 3, s. 6-21 www.przegladsocjologiijakosciowej.org (dostęp 15.01.2017).

życia, obiektywnie oddziałujących sił, funkcjonujących w małych i wielkich ludzkich zbiorowościach społecznych, tworzących się spontanicznie obok celowych i zamierzonych działań jednostek ludzkich oraz kreowanych przez człowieka licznych nieformalnych i formalnych instytucji.

Socjologia, jak każda inna nauka, posiada określony rdzeń, opiera się zatem na pewnym zespole założeń podstawowych, dotyczących badanej *rzeczywistości społecznej*. Te założenia są natury ontologicznej, co oznacza, że orzekają o tym, jaka jest istota opisywanej przez socjologię *rzeczywistości społecznej*⁵. Warto pamiętać, iż „*rzeczywistość społeczna* jest dziełem samego człowieka (...). [Gdyby jednak] przyjrzeć się sprawie trochę bliżej, okazuje się (...), że to nie poznanie czy „zrozumienie” *rzeczywistości społecznej* jest podstawową funkcją *nauk społecznych*. Co najmniej, równie istotny jest ich współdziałanie w tworzeniu i przetwarzaniu tej *rzeczywistości* (...) częściowo w rezultacie świadomie formułowanych [przez *podmioty bezpieczeństwa*] celów praktycznych, a częściowo w rezultacie nieuniknionych powiązań pomiędzy *społeczną rzeczywistością*, a formułowanymi o niej ideami”⁶.

Z tych podstawowych założeń mających ontologiczny charakter wynikają pewne ogólne zasady metodologiczne. W przeszłości występował w socjologii nurt psychologizmu, który tłumaczył istotę zjawisk i procesów społecznych w taki sposób, że stanowią one psychiczne doznania i przeżycia wzajemnie na siebie oddziaływających jednostek ludzkich. Stąd wyprowadzono ogólną zasadę metodologiczną, że zjawiska społeczne powinno się badać metodami psychologii, a podstawowym obiektem obserwacji, od której te badania powinny się rozpoczynać, jest psychika jednostki ludzkiej.

Inny przykład to nurt behawioryzmu, który w swojej skrajnej postaci sprowadzał wszystkie zjawiska i procesy społeczne do wzajemnych oddziaływań między bodźcami, względnie grupami bodźców działających na organizm ludzki i reakcjami tego organizmu. Zachowania przejawiane przez ludzkie jednostki oraz zbiorowości społeczne ujmowano tu jako reakcje na bodźce, przy czym szukano fizjologicznych mechanizmów warunkowania odruchów jako zasadniczych mechanizmów *życia społecznego*.

Behawiorystyczna teoria *rzeczywistości społecznej* prowadziła jej badaczy do sformułowania zasad metodologicznych wskazujących najwłaściwsze metody badania tak zdefiniowanej *rzeczywistości*⁷.

Wyżej wskazane teorie dotyczące *rzeczywistości społecznej* nie są

⁵ Schütz A., *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. Eine Einleitung in die Verstehende Soziologie*, Springer-Verlag, Wien 1960.

⁶ J. Niżnik, *Przedmiot poznania w naukach społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Polska Akademia Nauk – Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa 1979, s. 16.

⁷ Ukazał to transparentnie Florian Znaniecki w swoim artykule zatytułowanym *Controversies in Doctrine and Method*, [w:] „The American Journal of Sociology”, 1945, Vol. L, nr. 6.

formułowane przez socjologów, ale głównie przez filozofów i psychologów społecznych i najczęściej są przyjmowane tylko częściowo świadomie, czasem nawet zupełnie nieświadomie. Jest zatem rzeczą niezwykle ważną, aby przyjmować takie założenia ontologiczne, z których wynikają ogólne prawidła metodologiczne leżące u podstaw różnych metod badawczych. Większość sporów naukowych w dawniej uprawianej socjologii, a także trudności w rozstrzygnięciu owych sporów, wynikała z różnic między tymi stanowiskami.

Przykładowo socjolog francuski Emil Durkheim wyraził w swoich badaniach pogląd, że *rzeczywistość społeczna* jest swoistym rodzajem rzeczywistości, niesprowadzalnym ani do zjawisk psychicznych, ani do zjawisk materialnych. Widział istotę zjawisk społecznych w „wyobrażeniach zbiorowych”, wytwarzanych przez społeczeństwo rozumiane jako niepowtarzalna całość. *Fakty społeczne* to takie fakty, jak język, moda, dogmaty religijne, obyczaje itp., które nie są wytworem psychiki jednostki ludzkiej, lecz całych grup społecznych. Z tych tez o naturze rzeczywistości Durkheim wyprowadził wniosek, że metoda socjologiczna polega na badaniu tylko takich zbiorowych tworów społecznych, a zatem powinna ignorować wszelkie przejawy zachowania jednostkowego, wypowiedzi jednostek, ich postawy i opinie⁸.

Wskazane wyżej przykłady pokazują, jaka jest rola założeń ontologicznych w socjologii oraz jakie z nich wynikają ogólne zasady metodologiczne. Z tych ostatnich wyprowadza się założenia dla poszczególnych technik zbierania i opracowywania materiałów. Oczywiście istnieją pewne techniki badań, prowadzenia obserwacji, zbierania materiałów, które pozwalają się stosować niezależnie od przyjmowanych założeń ontologicznych, lecz te założenia decydują o wyborze technik badań i na tym polega ich doniosła rola w rozwoju nauki.

Z ogromnego dorobku psychologii społecznej należałoby mówiąc o bezpieczeństwie zwrócić uwagę na jednego z najważniejszych przedstawicieli nurtu psychologii humanistycznej i psychologii transpersonalnej. Chodzi tu o Abrahama Harolda Maslowa, który klasyfikując najistotniejsze potrzeby jednostek ludzkich i grup społecznych, wskazał na pojęcie, jakim jest **bezpieczeństwo**. Zwraca się tu szczególną uwagę na zależność, opiekę i oparcie, protekcję, wolności od lęku, niepokoju chaosu, a także ład i porządek. Pobudzają one do działania, zapewniając człowiekowi nienaruszalność. Zaspokajaniem tych potrzeb zajmuje się na najniższym szczeblu rodzina oraz inne grupy społeczne, jednak największym gwarantem bezpieczeństwa powinno być państwo, które poprzez ustanawianie odpowiedniego prawa, zabezpiecza swoich obywateli przed różnymi zagrożeniami społeczno-kulturowymi.

⁸ E. Durkheim, *Les regles de la methode sociologique*, I wydanie Paryż 1895.

Problematyka *bezpieczeństwa* i związane z nią kwestie stawiane na gruncie *nauk społecznych* stają się źródłem analizy teoretycznej i praktycznej w perspektywie nie tylko socjologicznej, ale także również filozoficznej, psychologicznej, politologicznej, militarnej, jak również prakseologicznej. Dokonanie przeglądu różnych teorii i orientacji socjologicznych pozwala na konstatację, że rozwój tej dyscypliny jest obecnie ukierunkowany na utrzymywanie merytorycznej łączności i badawczej współpracy socjologów i przedstawicieli pozostałych dyscyplin z obszaru *nauk społecznych* z badaczami problemów *bezpieczeństwa*.

Zarówno dla socjologa, jak i dla badacza problemów bezpieczeństwa, niezbędna jest wiedza dotycząca znajomości mechanizmów funkcjonujących w obrębie filozofii społecznej, psychologii ogólnej czy psychologii społecznej o czym wspomniano wcześniej.

Według polskiego badacza, Eugeniusza Moczuka⁹, *fakty społeczne* mogą wyjaśniać istotę zjawiska *bezpieczeństwa*, które można być traktować, jako jeden z *faktów społecznych*, gdyż jest ono tworzone i doświadczane przez członków danej *zbiorowości społecznej*. Moczuk wskazuje, że badając fenomen bezpieczeństwa, powinno się zwracać uwagę na następujące jego aspekty¹⁰:

a) czynniki indywidualne, odnoszące się do jednostki ludzkiej – w tym przypadku mówimy o bezpieczeństwie w wymiarze biologicznym. Należy przez to rozumieć, że jednostka ludzka, grupa społeczna, lub całe społeczeństwo, mogą przetrwać biologicznie, co oznacza, że jest tu stabilna egzystencja biologiczna, polityczna, ekonomiczna, narodowa, państwowa;

b) czynniki mające charakter społeczny – można tu mówić o bezpieczeństwie w wymiarze społecznym, co oznacza, że zajmowanie określonych miejsc w społeczeństwie związane jest z poziomem życia jednostki ludzkiej czy członków grup społecznych, a więc możliwością rozwoju ekonomicznego, gospodarczego, intelektualnego, poprawiania swojej pozycji społecznej, również w odniesieniu do innych jednostek ludzkich oraz innych społeczeństw;

c) czynniki kulturowe – chodzi o tu zjawisko bezpieczeństwa w wymiarze kulturowym, o możliwość istnienia i sprawnego funkcjonowania w danym społeczeństwie trwałych norm społecznych i stabilnego, powszechnie uznawanego systemu wartości.

Rozbudowaną, „spektralną” wersję definicji *kultury bezpieczeństwa*, ukazującą ważność, jaką dla przedmiotowej problematyki przedstawia poziom świadomości *podmiotu bezpieczeństwa*, przytoczono poniżej. Powstała ona,

⁹ E. Moczuk, *Bezpieczeństwo jako fakt społeczny w teorii Emila Durkheima*, [w:] Kwartalnik Polityczny.

¹⁰ E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 70.

jako efekt polsko-ukraińskiej współpracy i wynik wymiany poglądów naukowych na forum *Cracow Research Institute for Security and Defence „APEIRON”*. Autorami tej definicji są Juliusz Piwowarski oraz Vasyl Zapłatyński.

Kultura bezpieczeństwa stanowi ogół utrwalonego, niematerialnego oraz materialnego dorobku człowieka służącego mu militarnie i pozamilitarnie czyli szeroko rozumianej autonomicznej obronności określonych indywidualnych oraz grupowych podmiotów działania. Fenomen ten jest trychotomią trzech wymiarów odnoszących się do jego trzech strumieni energii:

1. strumień mentalno-duchowy, (wymiar indywidualny),
2. strumień organizacyjno-prawny (wymiar społeczny: prawny, psychologiczny oraz organizacyjny),
3. strumień fizyczny (wymiar materialny).

Kultura bezpieczeństwa pozwala człowiekowi osiągać spełnienie potrzeb, które stanowią następujące cele:

1. Skuteczna kontrola nad pojawiającymi się zagrożeniami, zmierzająca do uzyskania stanu o satysfakcjonująco niskim poziomie zagrożeń.
2. Odzyskiwanie *bezpieczeństwa* w sytuacji, gdy zostało ono utracone.
3. Optymalizacja (harmonia), z punktu widzenia danego podmiotu, poziomu wielosektorowo pojmowanego bezpieczeństwa.
4. Pobudzanie w społecznej i personalnej skali świadomości człowieka przekonań o potrzebie ciągłego samodoskonalenia i trojakości rozwoju (mentalny, społeczny, materialny), uaktywniania motywacji, i postaw indywidualnego, i zespołowego działania zmierzającego do kompletnego rozwoju indywidualnych, i grupowych podmiotów bezpieczeństwa, w tym ich autonomicznej obronności¹¹.

Bardziej zwięzła wersja definicji *kultury bezpieczeństwa*, proponowana przez Juliusza Piwowarskiego, brzmi następująco:

Kultura bezpieczeństwa to ogół materialnych i niematerialnych elementów utrwalonego dorobku człowieka, służących kultywowaniu, odzyskiwaniu (gdy utracono) i podnoszeniu (gdy zachodzi taka potrzeba) poziomu bezpieczeństwa określonych podmiotów. Zjawisko to można obserwować i analizować w trzech wymiarach: indywidualnym, mental-

¹¹ Por. J. Piwowarski, *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), Szczytno 2014, s. 451; J. Piwowarski, *Transdyscyplinarna istota kultury bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2016.

no-duchowym, społecznym (psychologiczno-organizacyjno-prawnym) i fizycznym (materialnym).

W drugiej połowie XX wieku przedstawiciele socjologii, którzy podejmowali badania nad społecznymi działaniami ludzkich jednostek i zbiorowości społecznych oczekiwali pewnych efektów wynikających z możliwości, jakie niosą ze sobą badania psychoanalityków¹² i niektórych specjalistów psychiatrii stanowiące istotne elementy pierwszego, mentalno-duchowego strumienia energii kultury bezpieczeństwa.

Dla socjologa ważna jest też znajomość systemów prawa i prawoznawstwa, które stanowią istotne elementy drugiego, społecznego strumienia kultury bezpieczeństwa. Równocześnie dość silne związki łączą socjologię z ekonomią, kojarząc się z rozwojem trzeciego, materialnego strumienia kultury bezpieczeństwa.

Socjolog bezpieczeństwa Marian Cieślarczyk, który jest prekursorem badań *kultury bezpieczeństwa i obronności* w Polsce postrzega kulturę bezpieczeństwa, jako swoisty dla danego podmiotu określony wzorzec elementarnych norm i reguł, wartości i symboli, które wpływają na sposób dostrzegania przez niego zagrożeń, wyzwań, szans, jak również na sposób odczuwania bezpieczeństwa.

Wszystkie wymienione elementy wyznaczają określony sposób zachowania i działania tego podmiotu. Cytowany wyżej autor działanie to rozumie, jako udział „(...) w szeroko rozumianej edukacji, w tym również naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz innych procesach organizacyjnych (...) służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiąganiu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie i dla otoczenia”¹³. Przykładowo relacjami i zależnościami, jakie występują między *kulturą bezpieczeństwa*, a *socjologią kultury fizycznej*, niezwykle istotnymi dla właściwego funkcjonowania formacji

¹² Próbę opracowania wstępu do teorii zachowań społecznych podjął George C. Homans, *Social Behaviour. Its Elementary Forms*, London 1961; J. Szczepański, *Socjologia i psychoanaliza*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1958, nr 2.

¹³ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009, s. 157

mundurowych, zajmowali się m.inn. Tadeusz Ambroży¹⁴, Wojciech Cynarski¹⁵, Roman Kalina¹⁶, czy Stanisław Sterkowicz¹⁷.

Kultura bezpieczeństwa, jako mająca szanse stać się – w opinii autorów – centralną subdyscypliną *nauk o bezpieczeństwie* pojawia się w angielskich i amerykańskich badaniach od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Są to na przykład prace takich autorów, jak Nick F. Pidgeon¹⁸, Johna S. Carolla¹⁹. W Europie Wschodniej pierwsze publikacje²⁰ również pojawiają się w tym samym czasie, czyli po 1989 roku, co w naturalny sposób łączy się ze zmianami społecznymi i polityczno-gospodarczymi dokonanymi w wielu państwach w tej części starego kontynentu.

Na Ukrainie szczególne zainteresowanie bezpieczeństwem i *kulturą bezpieczeństwa*, było konsekwencją tragicznej w skutkach awarii reaktora atomowego w elektrowni w Czarnobylu. Wiele czynników wynikających głównie z braku właściwego nadzoru i systematycznej kontroli warunków pracy ludzi i maszyn oraz braku szczególnie wymaganej – ze względu na rodzaj elektrowni – dyscypliny i wzmożonej ostrożności uznanych zostało za brak elementarnej wiedzy kojarzonej z kompetencjami w zakresie *kultury bezpieczeństwa*²¹.

Interesujące inicjatywy w zakresie podnoszenia na wyższy poziom personalnego wymiaru *kultury bezpieczeństwa* podjęto w Szwecji. Jedną z wiodących na świecie uczelni zajmujących się *kulturą bezpieczeństwa*

¹⁴ T. Ambroży, *Trening holistyczny – Wpływ aktywności fizycznej na realizację potrzeby bezpieczeństwa osobistego i społecznego*. Monografia naukowa, European Association for Security, Kraków 2005; T. Ambroży. (red.), *Ju-jitsu sportowe: proces szkolenia: (podręcznik trenera)* [Sport Ju-jitsu: schooling process: (coaches guidelines)], European Association for Security, Kraków 2007.

¹⁵ W. J. Cynarski, *Recepcja i internalizacja etosu dalekowschodnich sztuk walki przez osoby ćwiczące*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2006.

¹⁶ R. M. Kalina, *Sporty walki i trening samoobrony w edukacji obronnej młodzieży PTNKF*, Warszawa 1997; *Teoria sportów walki*, Biblioteka Trenera, Warszawa 2000.

¹⁷ S. Sterkowicz, *W sprawie kształcenia sprawnościowego funkcjonariuszy służb mundurowych*, t. II, [w:] (red.) J. Sikora, *Badawcze podejście do sztuk i sportów walki: podręcznik dla służb mundurowych*, Katowice 2006.

¹⁸ N.F. Pidgeon, *Safety culture and Risk Management in Organizations (Kultura bezpieczeństwa i zarządzania ryzykiem w organizacjach)* Birbeck College, University of London, "Journal of Cross-Cultural Psychology", Vol.22, No.1, p.129-140, 1991.

¹⁹ J.S. Caroll, *Safety culture as an ongoing process: Culture surveys as opportunities for enquiry and change (Kultura bezpieczeństwa jako ciągły proces)*, "Work & Stress" No12, p. 272-284, 1998, N.F. Pidgeon, *Safety culture and Risk Management in Organizations (Kultura bezpieczeństwa i zarządzania ryzykiem w organizacjach)* Birbeck College, University of London, "Journal of Cross-Cultural Psychology", Vol.22, No.1, p.129-140, 1991.

²⁰ Np. N. Hodorivska, A. Aksonova i inni ukraińscy badacze problematyki *bezpieczeństwa*.

²¹ Taki wniosek ustaliła Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej IAEA, jest to organizacja działająca jako agenda ONZ, zajmująca się bezpiecznym i pokojowym wykorzystaniem energii nuklearnej.

z perspektywy zdrowia człowieka (nauki medyczne) jest założony w 1810 roku Instytut Karolinska pod Sztokholmem. Ten znany ośrodek naukowy uznał za swoją misję konieczność przyczyniania się do poprawy zdrowia ludzi między innymi poprzez edukację – w tym edukację na rzecz bezpieczeństwa²².

W latach 60-tych XX wieku krok milowy jeśli chodzi o nowoczesne sposoby wykrywania zagrożeń, sposoby ich prewencji oraz eliminacji wykonał William Haddon²³, który w toku swojej aktywności naukowo-badawczej opracował tzw. Matrycę Haddona, model postępowania w celu poprawy bezpieczeństwa. Takie widzenie problemów spowodowało wytworzenie się pewnej **kultury organizacyjnej**, którą można identyfikować z *II filarem kultury bezpieczeństwa*. Innymi słowy, zarządzanie bezpieczeństwem stało się według Tadeusza Hanauska możliwością „(...) minimalizacji lub eliminacji zagrożenia poprzez celowe, regulacyjne oddziaływania ludzkie...”²⁴. Cytowany tu autor uważa, że można w ten sposób skutecznie ograniczyć niebezpieczeństwo i występowanie ewentualnych zagrożeń.

Badania dotyczące kategorii „zarządzanie bezpieczeństwem” prowadzone są m.in. przez słowacki Uniwersytet w Żylinie. Środowisko naukowców ujmuje to pojęcie jako „specyficzną czynność umysłową, skierowaną na odwrócenie albo minimalizację ryzyka lub zagrożeń różnej natury względem życia i mienia obywateli, grupy i społeczeństwa, zawierającą pierwiastki zarządzania ryzykiem, zarządzania kryzysowego, zarządzania katastrofą (wypadkiem), zarządzania wartościami”²⁵.

Amerykański naukowiec William Henry Chase przyjmuje nieco inne określenie, mianowicie „zarządzanie sytuacją problemową”. W jego rozumieniu to pojęcie jest postrzegane jako instrument do analizy, diagnozy i identyfikacji problemów w firmach i instytucjach²⁶.

Warto w tym miejscu rozważyć wspomnieć również o rozwijającym się na Ukrainie przedmiocie realizowanym w systemie oświaty i szkolnictwie

²² Uczelnia ta została założona w 1810 roku w Solnej pod Sztokholmem, przynajmniej nagrody Nobla w dziedzinie medycyny i fizjologii.

²³ William Haddon, epidemiolog, doktor medycyny pracował w Harvard Medical School, został mianowany przez prezydenta L. B. Johnsona w roku 1997 pierwszym kierownikiem niezależnej od administracji rządowej Krajowej Rady Bezpieczeństwa Transportu (National Transport Safety Board). Haddon opracował naukowe podstawy nowoczesnego wykrywania zagrożeń, prewencji i działań powstałych w wyniku wydarzeń, wypadków z ofiarami w ludziach, zob. W. Haddon, *The basic strategies for preventing damage from hazards of all kinds*, "Hazard Prevention" 1980.

²⁴ T. Hanausek, *Zarządzanie bezpieczeństwem – nowa dziedzina nauki*, [w:] *Bezpečnosť a ochrana majetku*, LIPORT LFK, Kosice 2001, s. 36.

²⁵ J. Mikolaj, L. Hofreiter, V. Mach, J. Mihók, P. Selinger, *Terminológia bezpečnostného manažmentu. Vykładowý slovník*, Multiprint, Kosice 2004, s. 20.

²⁶ W. H. Chase, *Issue Management: Origins of the Future*, Issue Action Publications Inc., Leesburg, Virginia, 1984.

wyższym „Bezpieczeństwo życia”, który ma na celu poznanie źródeł zagrożeń, ich następstw i wpływu na ludzki organizm oraz wskazanie bezpiecznych warunków do ludzkiej całozyciowej aktywności. Ze względu na podjętą w tym programie problematykę można zauważyć jego ścisłe związki z badaniami problemów bezpieczeństwa.

Podsumowując należy podkreślić, że głównym przedmiotem zainteresowań badawczych tak socjologa, jak i badacza problematyki bezpieczeństwa zawsze są zbiorowości ludzkie. Należy je rozumieć, jako całości tworzone we wzajemnych oddziaływaniach jednostek i grup ludzi dążących do zaspokojenia swych potrzeb bez względu na to, czy oddziaływania mają charakter świadomy, czy wynikają z pewnych konfiguracji grup i sił społecznych.

Omawiane całości społeczne (określone jednostki społeczne – nie należy ich tutaj mylić z jednostkami ludzkimi) tworzone z jednostek i grup ludzkich, instytucji, wzorów kulturowych i tradycji, umacnianych swoistą dla nich *kulturą bezpieczeństwa*. Samo bezpieczeństwo, jako sfera różnorodnych i wielowymiarowych zjawisk społecznych może stanowić interesujące spektrum zagadnień dla eksploracji badawczej różnych nauk a w szczególności socjologii.

Prowadzenie rozpoznania naukowego, które dotyczy zagadnień związanych z obszarem badawczym *nauk o bezpieczeństwie*, powinno przebiegać przy udziale i wykorzystaniu zdobyczy myśli socjologicznej. W oczywisty sposób takie postawienie sprawy dotyczy zarówno wypracowanych w socjologii podstaw teoretycznych, jak również zasad metodologicznych. Przykładowo, w poznaniu opinii o instytucjach zajmujących się bezpieczeństwem – w tym również szeroko pojętych służb mundurowych – powinny pomóc metody i techniki badań jakościowych.

Wszystkie wskazane wyżej wspólne obszary i perspektywy eksploracji badawczej socjologii i problematyki bezpieczeństwa jasno wskazują na konieczność powstania i rozwoju socjologii bezpieczeństwa, jako pełnoprawnej subdyscypliny naukowej.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ambroży T. (red.), *Ju-jitsu sportowe: proces szkolenia: (podręcznik trenera)* [*Sport Ju-jitsu: schooling process: (coaches guidelines)*], EAS, Kraków 2007.

- [2] Ambroży T., *Trening holistyczny – Wpływ aktywności fizycznej na realizację potrzeby bezpieczeństwa osobistego i społecznego*. Monografia naukowa, European Association for Security, Kraków 2005.
- [3] Caroll J.S., *Safety culture as an ongoing process: Culture surveys as opportunities for enquiry and change*, "Work & Stress" No12, p. 272-284, 1998.
- [4] Chase W.H., *Issue Management: Origins of the Future*, Issue Action Publications Inc., Leesburg, Virginia, 1984.
- [5] Cynarski W. J., *Recepcja i internalizacja etosu dalekowschodnich sztuk walki przez osoby ćwiczące*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2006.
- [6] Durkheim E., *Les regles de la methode sociologique*, I wydanie, Paryż 1895.
- [7] Haddon W., *The basic strategies for preventing damage from hazards of all kinds*.
- [8] Homans G. C., *Social Behaviour. Its Elementary Forms*, London 1961; J. Szczepański, *Socjologia i psychoanaliza*, „Kultura i Społeczeństwo” 1958, nr 2.
- [9] Kalina R. M., *Sporty walki i trening samoobrony w edukacji obronnej młodzieży* PTNKF, Warszawa 1997; *Teoria sportów walki*, Biblioteka Trenera, Warszawa 2000.
- [10] Mikolaj J., Hofreiter L., Mach V., Mihók J., Selinger P., *Terminológia bezpečnostneho manazmentu. Vykladovy slovník*, Multiprint, Kosice 2004.
- [11] Niżnik J., *Przedmiot poznania w naukach społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Polska Akademia Nauk – Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa 1979, s. 16.
- [12] Pidgeon N.F., *Safety culture and Risk Management in Organizations (Kultura bezpieczeństwa i zarządzania ryzykiem w organizacjach)* Birbeck College, University of London, "Journal of Cross-Cultural Psychology", Vol.22, No.1, p.129-140, 1991.
- [13] Piwowarski J., *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), Szczytno 2014.
- [14] Piwowarski J., *Transdyscyplinarna istota kultury bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2016.

- [15] Schütz A., *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. Eine Einleitung in die Verstehende Soziologie*, Springer-Verlag, Wien 1960.
- [16] Sterkowicz S., *W sprawie kształcenia sprawnościowego funkcjonariuszy służb mundurowych*, t. II, [w:] (red.) J. Sikora, *Badawcze podejście do sztuk i sportów walki: podręcznik dla służb mundurowych*, Katowice 2006.
- [17] Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, t.1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- [18] Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, PWN, Warszawa 2002.
- [19] Woroniecka G., Łukasik M., *Znikające różnice. Relacje między socjologią i antropologią kulturową w świetle teorii systemów Niklasa Luhmanna*, [w:] „Przegląd Socjologii Jakościowej”, (2013), t. 9, nr 3, s. 6-21.
- [20] Znaniecki F., *Controversies in Doctrine and Method*, [w:] „The American Journal of Sociology”, 1945, vol. L, nr.6.